

יודע ספר

פרק מתוך פיפור

יצחק מיטל שקוראים לו דוק" טור מיטל בן עיירה קטנה היה ז' ערי פולין שרובה חסידים, ואף הוא נתגדל בחסידות. לסוף שבק את חסידותו ונתחבר לסוציאליסטים. שמעך הבולשת והתחילה עוקבת עליו, עמד וברח לגרמניה ובא לו ללייפציג. בלייפציג הניח כל מה שהיה חביב עליו קודם ור' התקין עצמו לגימנסיה ולאוניברסיטה ולבסוף הוכתר בתואר דוק"טור.

בימי תלמודו היה מתפרנס מע" ריכת רשימות לבתי מסחר הפ"רים עתיקים ומתוראת שפת עבר לתלמידים נוצרים ומהגות ספ"רים עבריים וכן מתוראות דרכים לסוחרים פולין שבאים ליריד לייפציג ליקח סחורה. על-ידי אותם הסוחרים התודע לכמה מסוחרים לייפציג וכמה מהם נתנו בו עיניו הם לטובה, בשביל קומתו הזקופה, בשביל אמרותיו השנונות, בשביל מדות הנפש שנוצטתין בהן, וכש"שמעו שהוא יוצא ונכנס אצל ה"פרופסורים הנוצרים, היינו שמק"ר ב הוא אצל גרמנים ממש מה שלא זכו הם, גרמנים בני דת משה, התחילו אף הם מקרבים אותו ומזמינים אותו לכוס קהה ולסעודת ערבית עד שגעשה אצל כמה מהם לבן בית. נתודע לבת עשירים ונישאה לו, הכניסה לו נדוניה גדולה ופיתרה אותו מל"התיגע על פרנסתו. התחיל כונס ספרים וכתב מחקרים ביבליוגרפיים שמצויינים בחריפות וביקאות, שהחריפות לא העבירה אותו על האמת והביקאות אינה מביאה לידי עצמום.

כאן מוצא אני לי מקום לומר דבר על הביבליוגרפיה וחכמיה חכמי הביבליוגרפיה יש מהם ש"באים לידו חיבור ספרים ביבליוגרפיים מתוך עיסוקם בשמות ספ"רים ומחבריהם ומקום הדפסתם ושנת הדפסתם וכן כל כיוצא בזה, ויש מהם שקוראים הרבה ושונים הרבה ולומדים הרבה, ודרך לייפציג רומשים להם מה שמעלים בחכמתם לענייני ספרים ומחבריהם הם ופעמים עושים אף הם ספרים ביבליוגרפיים. מיטל אומר היה על עצמו, אני יצאתי יריד כל ה"ביבליוגרפיים, לשעבר עשיתי ר"שימות ספרים לבתי מסחר ספרים ועכשיו עושה אני להנאתי מה שאני מעלה דרך לימודי, כמדומני שעלתה בידי לספר קמעה ממה שניתן לספר על אדם פיקח יושב אוהל שאינו מבקש גדולה לעצמו, קודם שעליתי אצלו עלתה על דעתי להביא לו דורון, נכנסתי לחנות אחת ולא מצאתי חוץ מבק"בוק מי סודה, אמרתי לי אקח בק"בוק של מי סודה, באותם הימים ימים של מלחמה ושל רעב ואפילו בקבוק מי סודה היה בו משום מתנה.

עליתי במעלות שניטלו חיפ"ייק וצלצלתי במצילה שהחליאה והמתנתה, נפתחה הדלת כל שהוא ונגלה עלי בעל הבית מעוטף במ"עיל ישן כשהוא מביט בי בעיניו סוקרניות ובעיניו חושדניות. מ"אבק ספרים לקח מאור עיניו ולא הכירני, הביט בי כדרך שמביטים באדם שרוצים ליפטר ממנו. לסוף גברה סקרנותו על חשדנותו וש"א"לני, מה אתה מבקש, אמרתי לו את שמי ואמרתי לו, אם עסוק אתה אלך לי.

לקחני ברוזעו והביאני לביתו כשהוא מצחק בי ואומר, עסוק אמרת, עסוק אמרת, אי אתה יודע שכל עיסוקנו אינו אלא בשביל שאין אנו עוסקים, שב יקירי שב-

דאי כבר בלשת את כל בתי מס"חר הספרים שבליפסיה ולא הנחת לעכברים מה יאכלו, וכשעמדו לצאת נכנסת אצל אותו זקן כדי לראות אם לא הגיעה שעתו לע"שות לו הספד. מה חדשות יש ב"עולם? הורגים ונהרגים. גשחטה העולם ועושים מלחמה, ועכשיו המלחמה כבר עושה את עצמה אף בני יחידי חוגר חרב ועושה מלחמה, אם לא ראית אותו ראה את תמונתו, לא גבור מלחמה הוא, לא כובש ארצות? לא לחנם מת"גאה בו אצמי היקרת לא עלתה על דעתי שאני אוליד בן שיעשה מל"חמה. מיטל הוכרז המובהק שלא שכח שום קונטרס שבא לידו לא זכר שאני הייתי בביתו ביום ש"נתגדב בנו לצאת למלחמה, עדיין זכור אני היאך התבוננה האם בכל כלי זכלי שתחת הבן לתוך מלתח"תו מלתחת חיילים והיאך תהייתו עינייה מתוך שמחה על שזכתה לבן שכזה שמוכן ועומד להגן על המולדת. בו ביום סיפר לי מיטל סיפור מסיפוריו על העשיל שור בעל החלוק, שאני מדגל עליו, כדי שלא להפסיק את העניין, ברם ענין אחר ראוי לספר כאן, אותו היום וכן יום לאחריו סייעתי את נחום בעריש רבם של קהל קדוש אנשי בית הכנסת הינדנבורג ב"סידור גיטין לגשים עגנות מר"סיה, שהיו בעליהן שבויים בגר"מניא והיו מעבידים אותם במכ"רות הפחמים וטעו אחרי נשים נכריות והניחו את נשיהם עגנות, הוסיף מיטל ואמר, נניח את העו"לם ואת חידושי ואני אספר לך חדשות ממש. פיקח גדול היה רבי ברוך ממעזיבש שאמר, למח עו"שים מלחמות, כדי שיעשו מר"שיין וישירו אותם על שולחני ב"סעודה השלישית. קודם שבוע ה"ביאו לי מכתב מהירומן, מה כתב אותו האדון, אם יביאוך רגליך במקרה לרחוב של בית מסחרי הואיל והכנס אצלי, הביאו לו ספ"רים שהיו מרשה לו לשער שאמ"צא בהם חפץ, קורא אני המכתב ולוחש לעצמי, אם יביאוני רגלי דרך מקרה, כאילו דרכם של מק"רים להיות באים מאליהם, החלפ"תי את בגדי ואת מנעלי הבית וה"לכתי דרך מקרה אצל הירומן, אם דרך מקרה אתה שומע אספר לך.

דרך הילוכי פגע בי האדון קניג, אומר הוא לי, אך זה מקרה טוב שהקרה לי את הדוקטור מ"טל. אומר אני לו, אם מקרה, מק"רה, ואם טוב, יהא טוב, מה כאן טוב? אומר הוא לי, כל ימי יגעתי לשפר את האותיות העבריות, ו"עכשיו שעלתה בידי ומצאתי ל"אותיות שלי בית יציקה של קיסר"ושותפיו מבקש אני, להראות לך טופס של אותיות שעשיתי, אומר אני לו, אפשר שיימצאו מדפיסים שידיפסו בהן ספרים, אומר הוא לי, כבר נמצאו, אומר אני לו, ר"א אתה מר קניג, לחינם מלעזים עלי שעיני צרה בביבליוגרפיים הצעירים, לא די שאני מניח להם את כל הספרים שידיפסו באותיות של קניג וקיסר אלא שאני מוותר על הנאתי אפילו להסתכל בהן, אומר הוא לי, מכל מקום כדאי לראותן, אומר אני לו, חוששני שמא מתוך שהמשקפים שלי גת"רגלו באותיות הישנות לא יראו יופיין של החדשות, מכל מקום שמח אני שעלתה בידך לעשות, אומר הוא לי, איני רואה שאתה שמת, אומר אני לו, דיבור הוא קול ובקול נאמר ראייה כמו שלי גדנו בחומש וכל העם רואים את הקולות, ואם אמרתי שאני שמח

צריך אתה לראות את דברי. עז"אומר לך, פעם אחת הביאו לפני בעל התניא ספר חדש בחסידות, נסתכל בו ואמר, אותיות אני יוד"א, ספר איני רואה, ואילו אני אותיותיך לא ראיתי, אבל ספרים שנדפסים באותיות שעשית כבר אני רואה, משנפטרתי מעם קניג כבשתי את ראשי בבית ציארי שלא יכירוני עוברי דרכים יעפ"בוני, ליפסיא עיר של ירדנים ו"הכל מבאים לכאן את סחורותיהם, ומכשיו הרי נתרבו הממצ"אים, זה ממציא תחליף לאותיות הישנות וזה ממציא תחליף למז"נות, וזה ממציא תחליף לידים ו"רגלים, והמלכות ממציא חיילים תחליף לבני אדם, ואף אני יקירי וזמני שמצאתי תחליף לעיקר ה"עניין, מיד אני חוזר אצל הירומן, באתי אצל הירומן, מראין לי ספ"רים עבריים שהביאו ממדינות ה"כיבוש, ניגבתי את המשקפים ו"הכנסתי ידי לתוך ערימה של ספ"רים העלית חומשים וסידורים ומחזוריים, לגבי ביבליוגרפיה אין חשיבותם חשיבות, לגבי אותם ש"למדו בהם והתפללו בהם ודאי חשובים הם, ועכשיו שנטלוס מהם שמא כדאי ליעקץ להם לקרות מע"שה הגבורים שמשוררי אומות ה"עולם מרבים לפארם כשיריהם.

מיטל צחק צחוק צרוד ומרוסק, צחוק שצוחקין מתוך מכאוב לב וכעס וצער, וקרוב היה בעיני ש"אחר הצחוק ישפוך זעמו על הקנ"יינים הרחוקים של האדם המודר"ני, כדרך שהוא עושה בכל עת שמזכירים, עכשיו הבלוג על כעס, כפי הנראה דבריו שהיו לו לספר יפים היו בעיניו יותר מן הזעם, חזר מיטל ואמר, הכנסתי ידי לתוך ערימה אחרת והעליתי ס"י דור קרבן מנחה ותכריך של תהי"נות חוזר דפוס סלאוויטא, שוב דברים המצויים בכל מקום, שאין לבם של ביבליוגרפים משוך אה"ריהם, ואפילו לא על מה שמצאתי בתוך הספרים, כגון בתי עינים בסידור ושערות שיבה בוהר, וה"תחינות חציין רקובות מרוב הדמ"עות שבכו בשעת אמירתן, העבר"תי מעיני כל אותה סחורה שהצ"י עו לפני לתת דעתי עליה והכנסתי ידי לתוך ערימה אחרת, ושוב הע"ליתי דברים שראוי להצטער על חילותיה של גרמניה שטרחה לה"ביאם מפולין לגרמניה, מה העלי"תי, סידור קטן ובסידור בתפילת שמע קולנו פיסת קלף ועליה כ"תובה בקשה על הבנה בתורה, ומה העליתי עוד, מורה ומגילת אסתר מצויירת וניו סוכה כמותו שאני ואתה נוהגים היינו לעשות בקט"נותנו, וכבר עמדתי למשוך ידי מגזילת העניים שנתלשו ממקומם וניטל מהם כל מחמדי עיניהם, אבל ידיהם של ביבליוגרפים אין להן מעצור, ובכן הוספתי לחטט בערימות, לסוף הכנסתי ידי לתוך ערימה אחת והעליתי ספר קינות לתשעה באב, דפוס שאינו ידוע בעולם, אבל אני ראיתי בילדותי וכתבתי עליו והביא שטיינשניידר את הדברים בשמי והוסיף עליהם סימן קריאה, לומר לך, כך כותב מיטל הרוצה להאמין יאמין, יקי"רי, הלא אתה מכיר אותי, איני דורש רעתם של הבריות, אבל אותה שעה הצטערתי ששטיינ"שניידר מת, שאילו היה חי היה רואה ומצטער שצדקתי, נוטל אני ספר אחר ודומה עלי שנשמתי מפרנסת לצאת, ערים קטנות ש"לא מצאו אותן כותבי מפות כדאי להוכיחן הדפיסו ספרים של יהו"דים בזמן ששכניהן הגויים לא

ידעו צורת אות עכשיו אפילו מראין לי ספר עברי שנדפס קודם לגוטנברג שוב איני מתמה אגלה לך בלחישת, פעמים אומר אני לעצמי שהדפיסו יהודים ספרים קודם גוטנברג, שהרי המונגולים מביאים היו ספרי דפוס מארץ סין שהמציאו שם את מלאכת הדפוס קודם שהכירו אותה באירופה, ו"כלום אפשר שראו יהודים את ה"מצאה ולא הדפיסו להם ספרים? אבק שריפה שהיו המונגולים מ"ביאים מארץ סין לא היה ליהודים צורך בו והניחותרו לגרמנים שימ"ציאוהו הם, אבל ספרים, ספרים ידידי, ודאי שהדפיסו יהודים, עם שהוא מדבר התחיל צוחק, עם"הוא צוחק אמר, מלבד שאני ביב"ליוגרף, גביא אני, רצונך אגלה לך מה בלבך, אומר אתה בלבך נטרפה דעתו של זקן, זקן אני ולא אזכה לראות את השערתי מתק"יימת, אבל אתה ידידי שאתה צ"עיר תזכה ותראת, בינתיים אראה לך דבר שלא ראית מימדך.

הוציא קונטרס ישן שמצא בתוך טבלאות שקושרי ספרים הראשו"צחק צחוק צחוק צרוד ומרוסק, צחוק שצוחקין מתוך מכאוב לב וכעס וצער, וקרוב היה בעיני ש"אחר הצחוק ישפוך זעמו על הקנ"יינים הרחוקים של האדם המודר"ני, כדרך שהוא עושה בכל עת שמזכירים, עכשיו הבלוג על כעס, כפי הנראה דבריו שהיו לו לספר יפים היו בעיניו יותר מן הזעם, חזר מיטל ואמר, הכנסתי ידי לתוך ערימה אחרת והעליתי ס"י דור קרבן מנחה ותכריך של תהי"נות חוזר דפוס סלאוויטא, שוב דברים המצויים בכל מקום, שאין לבם של ביבליוגרפים משוך אה"ריהם, ואפילו לא על מה שמצאתי בתוך הספרים, כגון בתי עינים בסידור ושערות שיבה בוהר, וה"תחינות חציין רקובות מרוב הדמ"עות שבכו בשעת אמירתן, העבר"תי מעיני כל אותה סחורה שהצ"י עו לפני לתת דעתי עליה והכנסתי ידי לתוך ערימה אחרת, ושוב הע"ליתי דברים שראוי להצטער על חילותיה של גרמניה שטרחה לה"ביאם מפולין לגרמניה, מה העלי"תי, סידור קטן ובסידור בתפילת שמע קולנו פיסת קלף ועליה כ"תובה בקשה על הבנה בתורה, ומה העליתי עוד, מורה ומגילת אסתר מצויירת וניו סוכה כמותו שאני ואתה נוהגים היינו לעשות בקט"נותנו, וכבר עמדתי למשוך ידי מגזילת העניים שנתלשו ממקומם וניטל מהם כל מחמדי עיניהם, אבל ידיהם של ביבליוגרפים אין להן מעצור, ובכן הוספתי לחטט בערימות, לסוף הכנסתי ידי לתוך ערימה אחת והעליתי ספר קינות לתשעה באב, דפוס שאינו ידוע בעולם, אבל אני ראיתי בילדותי וכתבתי עליו והביא שטיינשניידר את הדברים בשמי והוסיף עליהם סימן קריאה, לומר לך, כך כותב מיטל הרוצה להאמין יאמין, יקי"רי, הלא אתה מכיר אותי, איני דורש רעתם של הבריות, אבל אותה שעה הצטערתי ששטיינ"שניידר מת, שאילו היה חי היה רואה ומצטער שצדקתי, נוטל אני ספר אחר ודומה עלי שנשמתי מפרנסת לצאת, ערים קטנות ש"לא מצאו אותן כותבי מפות כדאי להוכיחן הדפיסו ספרים של יהו"דים בזמן ששכניהן הגויים לא

נים היו עושים מספרים שיצאו מכלל שימוש וסיפר לי כמה דב"רים מבדחים של ביבליוגרפאים, על פלוני החכם שטעה מה שטעה ועל פלוני שזיינו חכם ולא טעה מעולם אלא טעות אחת שרואה את עצמו חכם, וכך היה יושב ומ"דבר עד שהגיעה העת ללכת אצל הגברת שימרמן.

עמדתי מכסאי לילך, אמר לי, מה זה פתאום? אמרתי לו, זימנו אותי לסעודת הצהריים, אמר הוא, הגברת שימרמן זימנה אותך, א"מרת לי, נביא אתה? אמר לי, קו"דש שבאת טילפנה לי, אמרתי לו, אם כן ידעת שאני כאן ולמה כש"באתי אצלך לא הכרתני? אמר לי, משום שידעתי שתבוא לא הכר"תי, שכל אותן השעות אמרתי עכשיו יבוא עכשיו יבוא עכשיו יבוא, ומרוב המחשבה נסתלקה מ"מני האינטואיציה, וכשבאת לא הכרתך, ידידי אם אין אינטואיצ"יה אין כלום.

אמרתי לו, לא אמרתי לגברת שימרמן שאני הולך אצלך ומהיכן היתה יודעת, אמר הוא, ודאי א"מרת לה ושכחת, אמרתי לו, היאך אפשר שאמרתי לה והרי אף אני לא ידעתי שאלך אצלך, אמר הוא, ואי אתה בוש לומר שלא היה ב"דעתך לילך אצלי, אבל היא, ש"פיקחתי היא ידעה, שהרי אצל מ"תלך אם לא אצלי, אפילו אני ש"איני הולך לשום מקום אילו מצא"תי אדם שכמותי כלום לא הייתי הולך אצלך?

שאלתי אותו, ומה אמרה לך? — אמרה, שהיא ובעלה ממתנינים לך במעון אריות, אמרתי לו, אם כן אלך למעון אריות, היכן הוא?

אמר לי, לי אתה שואל? יושב אוהל אני ואיני יוצא מפתח ביתי ומתניחן אדע? נביא את ספר הטל"פונים וגראת.

נטל את ספר הטלפונים ולא מצא, פשפש בין שמות הטלפונים והפנסיונים ובתי האוכל ובתי ה"יין ובתי השכר ולא מצא, הביט בי ואמר, הרי אני בקי ברחובות ליפסיא ולא ראיתי מקום שנקרא הטלפון האריות, נטל את שפורת היכן אותו מעון האריות, ולא יד"עו, אמרתי לו, אפשר שאתה מת"ליף את מעון האריות בהררי נמ"רים או בקרני ראמים או בכנפי נשרים או בבני שחץ אחרים, ה"שיב בנהימה, מלגלג אתה עלי, מה תוא הגברת שימרמן סבורה עלי, פולאק הוא ככל הפולאקים שאסור לסמוך עליהם.

בתוך כך התחיל הרעב מציקני, עמדתי ונטלתי כוס ומוזגתי לי מן המים שהבאתי עמי, ראה הדוק"טור מיטל ואמר, לימים טובים הגענו, אורח בא לביתו של יהודי ואינו מקדמו באכילה ושתייה, המ-

תבתי סיפורים הייתי כותב סיפור של עתידות, אחליל מן הסוף, גר"מניא נוצחה ואיביה חילקו את ארצה ביניהם, לא נשתירה לעמה של גרמניה אלא מדינה אחת קט"נה, ולא נשתיר מעמה של גרמנ"יא אלא עם קטן ודל, מרוב עניות אין אדם בגרמניה נוהג דעהו אלא על הלחם לבדו, בתי החכמה ובתי הספרים שהשתיררו להם לגרמנים אחר המלחמה משמשים להם ל"גרמנים לבתי מגורים, מאחר שכל ימות המלחמה לא היה אדם כונה בית, ואם מוצאים ספר או דברי אומנות עורכים בהם אש ומתחמ"מים לאורה ומבשלים את תבשי"לם, לסוף לא נשתיר מספרי חכ"מיהם ומשורריהם אפילו דף אחד, שמא אין במלחמה אחת כדי ל"ריב מדינה גדולה, הרי מלחמה גוררת מלחמה חזורים ועושים מלחמה שניה ושלישית עד שתו"שים ונופלים ואינם לימים, על כרחם מתיאשים מן הנצחון ומני"חים ידיהם מן המלחמה ואינם מ"בקשים אלא לחם ובגד וקורת גג, מתקופה לתקופה מתעוררת הנפש המושלכת ונוכרים מה שהיה קודם, שהיו להם חכמים ומשוררים ולא נשתיר להם מכל ספרי החכמה ו"ספרי השירה שלהם ולא כלום, ש"היו עושים בהם אש כדי לבשל את תבשילם ולאפות את פתם, שומעים הם שבארץ רחוקה כגון באמריקה יש יהודים יוצאי גר"מניא, והיהודים הרי שמרנים הם ודרכם להיות שומרים בפניהם את לשון הארץ שגלו משם, שומרים הם לשון גרמני וספרי גרמני ו"חכמיה ומשורריה, יוצאים שלו"חים מגרמניה לאמריקה אצל או"תם היהודים כדי להביא מהם מק"צת מספריהם שהיו להם ר"ד, כדרך שמביאים עכשיו מארצות הכיבוש ספרים עבריים, ושמא תאמר מה צורך להם לגרמנים ל"כתת רגליהם לאמריקה, והלא יש שווייץ, והלא יש אוסטרין, והלא יש כמה מקומות קרובים שמדב"רים גרמנית, אלא אומר לך סיפור אינה סוגיא בגמרא שצריכין ש"תהא מבוצרת מכל צדדיה, אלמ"לא אתה בהול הייתי מצויר לפניך כל פרטי הדברים, לכשתחזור מ"גרמיה ותעבור על לייפציג ועדיך איני מת אוסיף לך פרטי פרטים, לכאורה סיפור בדוי הוא כשאר כל סיפורי עתידות ובאמת אמת הוא.

מתוך הגדת פראג, שפו (1626)

תן עד שתבוא גות ביתי ותעשה לנו קהות, מרוב שהיא עסוקה ל"האכיל את כל העולם בתמחוי היא שוכחת שאף בעלה צריך לאכול, אני כבר הרגלתי עצמי לישב ב"תענית, אבל שאורח בביתי יושב רעב, אפילו אם ארבה כחול ימים לא ארגיל עצמי, הרי בשביל מצ"ות הכנסת אורחים שיהא כל יהודי סועד אצלי בלא פקפוק הנהגתי כשרות בביתי, מחסידי קוצק אני, שאין שואלים לאורח התפללת, אלא שואלים אותו סעדת? הקדח"תי את תבשילך יקירי, המתו עד שתבוא אשתי ותמצא תחליף ל"סעודתה של הגברת שימרמן.

אמרתי לו, מוכרחני לילך, — להיכן? — נוסע אני לגרימה, נת"עגמו פניו של מיטל ושחק, אחר כך נתאנח ואמר, משער אני ש"אתה נוסע אצל אלמנתו של לוי, אלמלי אני זקן ובעל מיתושים ו"שונא נסיעות ומתרחק מן הנשים הייתי נוסע עמך, מה יהא על ע"ריו של לוי? עכשיו יבואו תגרי ספרים לעשות בהם סחורה, לל"מוד בהם לא יבוא אדם, זה היה איש, עד יום מותו לא נשתנה מ"אור פניו ולא הוצרך למשקפיים, ואפילו בשעת פטירתו כשישב ו"כתב את צוואתו לא ניכר בו סימן לגרימה, בעוד שתי שעות, אם כן שב ואחליף את בגדי ואולי אלה אולך לבית הנתיבות, באמת איני אוהב לצאת לחוץ, מפני בעלי מו"מים ובעלי מלחמה, שב יקירי שב ואומר לך דבר.

אפשר ששמעת את שמו של שלמה רובין, אני הכרתי אותו וי"כולני להעיד עליו שהוא היה יפה

Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU
 ירחן, 09.04.1952, page 5